Bakos István

Hazánk, Európa...

„...hazám, boldogtalan Európa,
ha túléled a harcok végét,
elbírod-e még te az Istent,
a Szeretetet és a Békét?" (1923)
Szabó Lőrinc: *Hazám, keresztény Európa* (részlet)

Bevezetés

Amikor a *Hitel* felelős szerkesztőjének fölkérését megkaptam, éppen Magyarország Európai Uniós helyzetét, állapotát tükröző statisztikai adatok fölött meditáltam.

Elszomorítottak az ország népességének fogyását, az elszegényedő rétegek számának és arányának növekedését, az agrártermelők, a virulens falvak, művelt földterület és az állatállomány csökkenését jelző mutatók. Megdöbbentett, hogy az egy főre jutó kereseteket tekintve az EU sereghajtói között vagyunk, az arányok rosszabbak, mint voltak belépésünkkor. Ez is hozzájárul ahhoz, hogy az elmúlt negyedszázadban 350 ezren vándoroltak ki Magyarországról – főleg Nyugat-Európába –, akiknek zöme 40 év alatti aktív munkavállaló, egyharmada diplomás. Tudomásom szerint az utódállamokból aránylag több, mintegy 150 ezer magyar vándorolt el, kis részük hazánkba települt. A kivándorlók zöme (84%-a) dolgozik, hazatérési szándékát ezeknek csak egytizede jelezte. (E gondról a *Hitel* 2012/11. számában közölt írásomban szóltam, amit az MTI, HR Portal 2014. végi közlése alátámaszt.)

Nem nyugtat meg igazán az, hogy Magyarország tavaly több mint hatszor annyi pénzt kapott az Európai Uniótól, mint amennyit befizetett; az sem, hogy a befolyó EU-támogatással jobban sáfárkodunk, mint korábban. Jó, hogy hazánk gazdasági, pénzügyi és foglalkoztatási helyzete, a többi tagországhoz viszonyítva, az utóbbi években javult, de ezt nem tükrözi nemzetünk állapota, népünk közérzete. Azokon a területeken, ahol évtizedekig közszolgálatban dolgoztam, életem javát töltöttem (felsőoktatás, kutatás, közigazgatás, civil szervezetek), hasonló tünetek észlelhetők, mint amilyenekkel a rendszerváltás átmenetében küszködtünk. Eközben hazug propaganda folyik külföldön, a magyarellenes körökhöz tartozó média a kormány és szavazói ellen uszít, mialatt az utódálla-

Bakos István (1943) művelődéskutató, közíró. 1980-tól a Bethlen Gábor Alapítvány munkatársa. Az induló *Hitel* egyik szerkesztője, a Magyarok Világszövetségének 1994–99 között főtitkára.

mok sovén szankciókkal sújtják magyar nemzetiségű polgáraikat. Törvénysértően. Európában vagy egy új Unió keretében élünk?

A nemzetépítéshez szükséges stabilitás, folyamatosság és stratégia helyett gyakori változások, indokolatlan személycserék, átszervezések, átgondolatlan döntések teszik zaklatottá az embereket, munkahelyeiket, az intézmények működését, a közéletet. Kikkel is harcolunk? Európa perifériáján vergődünk, a család mostohagyerekeként. Energiaellátásunk zöme a régi „Nagy Testvér"-től függ, nemzetvédelmi, gazdasági erőink jórésze is idegen kézben van… Szellemi örökségünknek, emberi erőforrásunknak, javainknak sem vagyunk elég jó gazdái.

Negyedszázada nem ezt vártuk. Sem az összehasonlító tényadatok, sem hazánk európai megítélése, sem közéleti-politikai integrációja tekintetében.

Ismét föltehetjük a hajdani kérdést: Lehet-e gúzsba kötve táncolni?

Fölidézem azt az ígéretes és küzdelmes korszakot, amikor kisebb-nagyobb közösségekben szívósan törekedtünk arra, hogy csonka hazánk – a fél-ázsiai szovjet-kommunista birodalomtól független ország – Európa szabad állama legyen. Amikor a megszállt Magyarország és Lengyelország népe vállvetve küzdött azért, hogy megszabaduljon a szovjet-kommunista önkényuralomtól, a vasfüggönytől s a két nemzet természetétől idegen gazdasági, katonai, ideológiai béklyó szorításából. Amikor még bíztunk magunkban, egymásban, a testvéri szolidaritásban, s amikor még Robert Schuman: *Európáért* című könyve is éltette reményünket.

Eszméltető Alma Materem

„Szabadon szolgál a szellem" (Az Eötvös Kollégium jelmondata)

Az európai gondolat megértéséhez és követéséhez az 1895-ben alapított báró Eötvös József Collegium szellemi öröksége, diákközössége, illetve barátaim, tanáraim révén jutottam el.

Az európai szellemiségű felsőoktatás, a magyar elitnevelés kemény bölcsője, világhírű tudósok, legendás tanárok, jeles magyar és külföldi diákok otthona volt hajdan a Collegium. Noha Rákosiék fölszámolták, hagyományait igyekeztünk megőrizni, újjáéleszteni a Ménesi úti épületben; a könyvtárban, az egyetemi laboratóriumokban, szemináriumokon, vitaesteken, kulturális rendezvényeken, a szűkebb kollégiumi és a tágabb kulturális életben.

Ennek megnyilvánulása volt pl. a Kollégium emlékezetes bolognai cserelátogatása a hatvanas évek végén vagy pl. 1970-ben a – Kiss Gy. Csaba és Könczöl Csaba közreműködésével – létrehozott Kelet-Európai Munkabizottság. Ez készítette el a „Hazánk, Kelet-Közép-Európa" című akciótervet a térség szocialista országai bölcsészkari hallgatóinak szakmai-kulturális együttműködésére.

Rövid életű kísérlet volt ez, de az Egyetemi Színpad, az Egyetemi Klub, a Kórus, az Alkotókör, az Amatőr filmesek Filmklubja tevékeny fórumai maradtak az ifjúság európai kulturális tájékozódásának. Hat évig voltam a Kollégium aktív lakója, s vagyok mindmáig tagja Alma Materem közösségének, Baráti Körének. Néhány növendéke része lett életemnek, európai kötődésemnek. (Ld. Lustrum, Ménesi út 11–13. Bp., 2011, Typotex–Eötvös Coll., 1219.)

Fehérek közt egy európai...

Európai tájékozódásom, érdeklődésem – a kollégiumon túl – szakmai, baráti körökben érlelődött, s Vekerdi László tanárom ösztönzésére új lendületet kapott.

Egyetem után – az MTA Tudományszervezési Csoportja tudományos segédmunkatársaként – Tanár úr társául szegődtem a „Magyarország felfedezése" sorozat számára készülő *Kutatómunkások* című könyv elkészítésében.

Vekerdi életútját a tanulással párosuló alkotás kényszere hatotta át, miközben a teremtés titkát kutatta az európai szellemiséget meghatározó három kiváló tudós-ember: Galilei, Newton és Bolyai életében. Századokat átívelve igyekezett velük a legbensőbb kapcsolatba kerülni, szellemi érintkezését, élményeit pedig tanítványaival és olvasóival megosztani. A 1977-ben, a Móra Kiadó „Képes Történelem" sorozatában jelent meg *Európa születése* című Varga Domokossal közös könyve. E nagyszerű összefoglalást – Európa IV–XIII. századi keresztény transzformációjáról – még kéziratban elsőként olvashattam, belőle sokat okultam.

Közös munkánk során másfél év alatt mintegy félszáz kutatóhelyen jártunk az országban. Egyéni és csoportos interjúk keretében mintegy ezer kutatóval konzultálva készítettük el a magyar tudomány látleletét, tehetségeit tékozló rendszerét. Világhírű tudós volt akkor és lett azóta a könyv néhány szereplője, de a honi tudományos élet bajainak orvoslása elmaradt.

Szociográfiánkat 800 oldalas kézirat formájában 1972 őszén adtuk át a Szépirodalmi Kiadónak. Fölbolydította a sorozat szerkesztőit. Vekerdi – aki a „szerettem az igazságot, gyűlöltem a hazugságot" igézetében élt és alkotott – Ortutay Gyula indulatos lektori-cenzori jelentését nem akceptálta. Szociográfiánk hűen közvetítette a kutatók véleményét. Az MTA korifeusainak és a pártállami tudománypolitika irányítóinak megtorlása lett a tiszteletdíjunk.

A *Kutatómunkások* című könyvünk megjelenését a Pártközpont betiltatta… Ő a Matematikai Kutatóintézetből a MTA Könyvtár szerzeményezési osztályára került. Én a Termelőszövetkezetek Országos Tanácsának lettem a kulturális tanácsnoka. Átmenetileg visszatértem eredeti szakmámhoz és a magyar agrártársadalomhoz.

Civil kurázsival közszolgálatban

Az MM Tudományszervezési Intézetében dolgoztam, amikor Köpeczi Béla miniszter, aki munkatársként már ismert, „berendelt" a minisztériumba a felsőoktatási reform munkálataira.

1989-ben, a „Humán reform" című – Levendel László és Zelnik József szerkesztette – füzetben olyan szerzőgárdában (Bakos István, Bihari Mihály, Buda Béla, Blankenstein Miklós, Csoóri Sándor, Fekete Gyula, Gayer Gyuláné, Gazsó Ferenc, Hanák Péter, Kamarás István, Korzenszky Richárd, Könczei György, Lakatos Mária, Nyíri Tamás, Széll János, Tomcsányi Teodóra, Veér András és Zsolnai László) szerepeltem, amely irányadó lehetett volna, de nem lett az…

A rendszerváltozás előtt és annak folyamán főleg a Bethlen Gábor Alapítványt, a Lakiteleki Találkozót, az MDF-et szervező s a HITEL-t szerkesztő barátaimmal pendültem egy húron a közéletben, politikában, nemzetstratégiában Csoórival, Csurkával, Für Lajossal, Bíró Zoltánnal, Lezsák Sándorral, Nagy Gáspárral, Fekete Gyulával, Csengey Dénessel. Jónéhány más társunkkal együtt, mi alkottuk akkortájt az MDF plebejus-népi szárnyát, amelyben európai tájékozódásunk, kapcsolataink alakításának fő tényezői Kiss Gy. Csaba és Joó Rudolf voltak. A Bíró Zoltán vezette nemzetépítő mozgalom vonzó ígéretei (Alkotmányozó Nemzetgyűlés, Tavaszi Nagytakarítás…), az 1989-es választások közeledtével kikoptak a párttá alakult MDF programjából, a Kerekasztal témái közül s a közbeszédből is.

A többpártrendszeren alapuló demokratikus választások, a független állam, szociális piacgazdaság és az átfogó (az ország mai határain túl élő magyarokat is magában foglaló) nemzetpolitika fogalma is átértékelődött az SZDSZ-szel kötött paktum nyomán. A „lakiteleki sátorosok" nézeteinek, szellemiségének képviselete az új Országgyűlés kormánypárti tagjai között is számos konfliktust okozott…

Az MDF hasadásakor az MDNP-be tömörült gárda EU-csatlakozást előkészítő neves szakértőinek zömét ismertem. Több segítséget kaptam munkánkhoz az Eötvös Kollégium Baráti Körétől, ahol referenciaként szolgált pl. Kósa László, Nagy József Zsigmond, Kovács István, Gergely András, Bába Iván, Borsi Kálmán Béla, Inotai András… véleménye.

Néhány alakuló hazai s velünk szolidáris nyugati magyar törekvést, szervezetet, egyesületet a Bethlen Gábor Alapítvány révén patronáltunk. Anyagi és erkölcsi támogatást kértünk-kaptunk pl. az üldözött egyházak, az ellenállók, az Erdélyből és Jugoszláviából menekültek segélyezésére, gondjaik, elhelyezésük megoldására. A magyar kormány, a NATO és az Európai Közösség tehetetlenségét, kiszolgáltatottságát a délszláv háború idején tapasztaltuk meg igazán. Az átmenet nehézségei közepette a honi társadalomnak ezekkel is szembesülnie kellett. Ehhez a bajban szolidáris civil Európától, annak egyházi és világi közösségeitől is kértünk és kaptunk kisebb-nagyobb segítséget, amit kitüntető elismerésekkel (ld. *A Bethlen Gábor Alapítvány negyedszázada*. Bp., 2005, Püski, 189–200) igyekeztünk megköszönni.

„Felzárkózás az Európai Felsőoktatáshoz" – világbanki támogatással

„Nincsenek kis nemzetek, csak kishitűek.
Nincsenek kis emberek, csak kicsinyhitűek...
Merjünk magyarok lenni!" (gróf Teleki Pál)

Az országgyűlési választások, az MDF győzelme után az Andrásfalvy Bertalan vezette MKM-ben felelős minisztériumi vezetője lettem a rendszerváltó magyar felsőoktatásnak.

„A Nemzeti Megújhodás Programja A Köztársaság első három éve" című kormánydokumentum „A felsőoktatás és a tudományos kutatás megújhodásának céljai és elvei", ill. „Helyzetkép… Teendők, intézkedések" alfejezete (104–115) rögzíti elképzeléseimet, munkatervünket. A helyzetkép rövid leírás a felsőoktatás fél évszázad alatt kialakult torz szerkezetéről, a pártállami irányítás negatív következményeiről. Címszavakban sorolom föl a fontosabb megállapításokat:

- az egyetemi autonómia fölszámolása (minisztériumi felügyelet helyett irányítás);
- az intézmények és a főhatósági irányítás széttagolása (tucatnyi tárcához tartozott!);
- a szovjet szisztéma követése – amely a tudományművelés műhelyeitől, a tudományos minősítés funkciójától, a tudós-tanárok zömétől megfosztotta, nyelvi és ideológiai béklyóba szorította a felsőoktatást –, ami idegen az európai gyakorlattól, a hazai hagyományoktól.
- Tényadat, hogy a nyolcvanas évek végére több területen Európa sereghajtói lettünk. Az egyetemi hallgatók száma harmada, az egy főre jutó képzési költség negyede a hozzánk hasonló tradíciójú és méretű EU-országokénak.
- A tervutasításos rendszerben kialakított felvételi szisztéma, a keretszámok egyrészt a társadalmi esélyeket, a tehetségek érvényesülését korlátozzák, másrészt a kialakult torz szerkezetet konzerválják.
- A szűk szakirányú képzés, ill. az elégtelen társadalmi-gyakorlati kötődés, az innováció mellőzése pedig a végzettek elhelyezkedését korlátozza.
- Az elmúlt évtizedek összehasonlító adatai szerint – a felsőoktatási beruházásokat és az oktatói béreket tekintve – az utolsók vagyunk Európában.
- Válságban van a magyar felsőoktatás, amelyet tetéz, hogy a szovjet-kommunista diktatúrában kialakult zárt feudumok miatt csökkent a fiatal oktató-kutatók száma, aránya. Egyre több tehetség megy külföldre, ami az áldozatos munkával fönntartott minőségi képzést veszélyezteti.

A helyzetkép után a kormányprogram e területre vonatkozó fejlesztési célkitűzései, majd a teendők, intézkedések főbb tézisei következnek. Tulajdonképpen ez sűrítménye a Kapaszkodás Európába című tanulmányomnak, amely – a Világbank szakértőivel folytatott konzultációkkal és intézménylátogatásokkal együtt – hozzájárult ahhoz, hogy a volt szocialista táborból elsőként hazánk

kapott világbanki támogatást, kedvezményes hitelt az emberi erőforrások – súllyal a magyar felsőoktatás – fejlesztésére.

Az emberi erőforrások fejlesztését célzó hitelprogramot, a magyar kormány és a Világbank illetékesei 1991. április 29-én írták alá. (3313-HU World Bank Loan – 150 millió US dollár, amelynek törlesztése 1996 és 2006 között volt esedékes.)

A felsőoktatás tartalmi, szakmai-tudományos és szervezeti korszerűsítését szolgáló oktatásfejlesztési, szervezet-korszerűsítési és kiemelten az idegennyelv-oktatást és képzést fejlesztő programok megvalósítására a 9/1991. (1.16.) kormányrendelettel létrehoztuk a „Felzárkózás az európai felsőoktatáshoz" elnevezésű elkülönített pénzalapot (FEFA). A felsőoktatási intézmények számára, a költségvetési támogatáson túl, ez pótlólagos forrást biztosított: A világbanki program felsőoktatás-fejlesztési (54 millió US dollár) és idegennyelv-oktatási (12 millió US dollár) alprogramjainak végrehajtása a FEFA keretében folyt. A két alprogram számára támogatásként ítélt 66 millió US dollár 10% erejéig a FEFA-nak visszafizetési kötelezettsége volt a Pénzügyminisztériummal szemben.

A pénzösszeg felhasználásáról 18 tagú kuratórium döntött, amelynek elnöke Andrásfalvy Bertalan miniszter volt, tagjai között pl. Erhard von der Bank, a Konrad Adenauer Alapítvány Budapesti Irodája; Lord Flowers, az angol Felsőház tagja, a kuratórium tiszteletbeli elnöke; Hardi László, a Felsőoktatási Dolgozók Szakszervezetének képviselője; Horváth D. Tamás, a FEFA ügyvezető elnöke; Illyés Sándor, a főiskolai főigazgatók konferenciájának elnöke; Kocsis Károly, a rektori konferencia elnöke; Kopátsy Sándor, a Pénzügykutató Rt. tanácsadója; Markku Mannerkoski, VIT Technical Research Centre of Finland vezérigazgatója; és Vekerdi László, az Akadémiai Könyvtár könyvtárosa…

A minisztérium néhány felelős vezetőjével együtt állandó meghívottként vettem részt a FEFA-kuratórium ülésein. A FEFA létfontosságú szerepéről és jótékony hatásáról idézem dr. Kozma Tamás oktatáskutató korabeli szakértői véleményét:

„A pályázatok meghirdetésének második fordulója után a FEFA mintegy 28 millió US dollárral, valamint csaknem 2 milliárd forinttal járul hozzá a felsőoktatás és a nyelvi képzés fejlesztéséhez. Szokatlan méretű pénzügyi támogatás a magyar felsőoktatás évi folyó költségvetéséhez képest is. A FEFA révén a magyar felsőoktatás nemcsak működőképes tudott maradni az 1990-es évek elején, a gazdasági krízis és a politikai átalakulás során is, hanem számottevő mértékben fejleszteni is lehetett. A hazai felsőoktatási intézmények ma másként néznek ki, mint két évvel ezelőtt: külföldi csereprogramjaik vannak, számítógép hálózatba kapcsolódtak be, korszerűsítették kiadói tevékenységüket. Mindez annál is inkább fontos, mivel az 1973–76 közt születettek demográfiai hulláma mostanra érte el az ország felsőoktatási hálózatát."

A FEFA azonban nemcsak támogatást jelentett, hanem egyben kihívást is:

E szokatlan méretű anyagi támogatást az intézmények gazdasági menedzsmentjének föl is kellett „szívnia", méghozzá szokatlanul rövid idő alatt. A FEFA hatása olyan jelentős volt, ami messze meghaladta magát a felsőoktatási rendszert.

Ennél is nagyobb hatása volt a FEFA-nak a felsőoktatási adminisztrációra. A felsőoktatási adminisztrációnak – mind országos szinten, mind pedig az egyes intézmények szintjén – sokat kellett tanulnia ahhoz, hogy megfeleljen az új helyzetnek, amelyet a FEFA teremtett.

Hálás voltam azoknak, akik az államigazgatásból és az intézményekből részt vettek e létfontosságú munkában, ami bátorítást adott a felsőoktatási és kutatási ágazat rendszerváltoztató intézkedéseihez. Hálás voltam a Király Tibor jogtudós professzor vezette szakértői kollektívának, amelyek az első önálló magyar felsőoktatási törvény megalkotásának és egyeztetésének feladatát végezték hozzáértően, nagy türelemmel.

Büszke vagyok arra a csapatra – minisztériumi, egyetemi és intézeti kollégáimra –, akikkel együtt, rendkívüli körülmények közepette, áldozatos, munkával sikerült eredményesen fejleszteni, átmenteni a hazai felsőoktatást a rendszerváltozás viharain. *Közszolgálatban* című könyvem (Bp., 1994, Püski, 571) *A felsőoktatás megújulásáért* című fejezetében (399–566) dokumentálva írtam erről. Az EU-csatlakozás szempontjából megemlítek még néhány tényt.

Az EU-csatlakozás előkészítése során számomra a legtöbb segítséget Dajka Balázs adta. Angol-filozófia szakos kollégista társamat, aki Franciaországban élt, munkatársul hívtam. Külügyi titkárként – vezető társaim Szövényi Zsolt, Szögi László, Polónyi István, Nagy Tibor Gyula mellett – fő támaszom volt az MKM Felsőoktatási és Kutatási Főosztályán gyarapodó külkapcsolatok fejlesztésében. Közreműködésével, perfekt angol, francia nyelvtudásával, jó fellépésével meghatározó szerepet játszott az OECD, a PHARE, a TEMPUS, a FEFA stb. felsőoktatást támogató nemzetközi szervezetek és programok meghonosításában a területünkön. Vele jártam és közvetítésével tárgyaltam itthon és külföldön a fölajánlott segélyek és a támogatási források megszerzése ügyében, amelyek igen jelentős mértékben hozzájárultak a honi felsőoktatás súlyos nehézségeinek leküzdéséhez, olykor a fejlesztéséhez is. E téren – emlékeim szerint – Hollandia, a skandináv országok, Japán, Kanada, Svájc járt az élen. Nagy Britannia és az USA főleg orosz nyelvtanárok átképzésével (nagy szükség volt rá), Ausztria, Németország pedig ösztöndíjakkal, az adminisztráció korszerűsítésével segített. Az ország gazdasági stabilizálásához remélt Marshall-segély helyett morzsákat sikerült elérnünk, de a katasztrofális állapotban levő oktatásügy túléléséhez nagyon kellett ez is.

„Kommunikáció egy jobb világért" és a „Magyar Felsőoktatás"

A felsőoktatás rendszerváltását, fejlesztését szolgáló FEFA mellett érdekeltek lettünk az 1996-ban tervezett budapesti EXPO megrendezésében is.

A Nemzeti Megújhodás Programja IV. 15. alfejezete kiemelt feladatként szólt a Bécs–Budapest Világkiállításról, amelybe a felsőoktatást is bekapcsoltuk. Hivatali példaképem Magyary Zoltán *A magyar tudománypolitika alapvetése* című

könyvére, a benne közölt térképre hivatkozva – Vékás Lajos és Michelberger Pál rektorokkal együtt – sikerült Antall József kormányfőt megnyerni a lágymányosi terület visszaszolgáltatására az ELTE és BME részére. Ők adták át ideiglenesen az EXPO céljaira. Az épületeket úgy tervezték, hogy azok zömét a ELTE TTK és a BME azonnal hasznosítani tudja a Világkiállítás után. A kormányhatározatot módosították. Közben Ausztria kifarolt az ígéretes közös ügyből. Nem világos, hogy miért. Az Antall-kormány merész lépése volt az, hogy egyedül is vállalta a nagyjelentőségű EXPO megvalósítását, pechje pedig az, hogy ezt a Demszky-féle fővárosi önkormányzattal együtt kellett végeznie…

A „Kommunikáció egy jobb világért" címmel szervezett EXPO-t sokan a rendszerváltás s a magyar modernizáció nagy kihívásának tartottuk, remélve, hogy az fölgyorsítja hazánk csatlakozását az információs társadalomhoz és az Európai Unióhoz. Szemünk előtt lebegett Makovecz Imre héttornyú vára, amely elbűvölte a sevillai Világkiállítás több millió látogatóját és rendezőit. Bíztunk abban, hogy a tudás, az alkotó tehetség Budapesten is diadalmaskodik, s az építő munkálatok sok ezer munkahelyet és csodát teremtenek magyar fővárosban is.

A munkálatok megkezdődtek a részt vevő országok jelentkezése már félszáznál tartott, amikor az 1994. évi országgyűlési választásokon, a nép – „büntető" szavazataival – leváltotta az ígéreteit be nem tartó „rendszerváltó nemzeti erőket". Visszaadta a hatalmat az utódpárt MSZP kezébe, amelyhez koalíciós partnerként társult a korábban legharsányabban kommunistázó liberális SZDSZ, így 72%-os parlamenti többséggel uralták az országot. Első intézkedésük volt az EXPO lemondása. Felelős köztisztviselőként abban bíztam, hogy tényekkel, józanító érvekkel meg lehet győzni az újonnan választott országgyűlést, hogy a Horn-kormány átgondolatlan, törvénysértő bejelentését utasítsa vissza, ne fogadja el.

Ezért „A világkiállítás válasz a kor kihívására. Nyílt levél az országgyűlési képviselőkhöz a magyar felsőoktatás védelmében" címmel rövid áttekintést és konkrét érvelést írtam, amelyet a Parlament épületében személyesen adtam át a képviselők zömének. Idézek a bevezetőmből: „…Az 1996-os Világkiállításról az elmúlt négy év során több törvény született, amelyek érvényesek, amíg azokat a törvényhozó Országgyűlés meg nem másítja… a végrehajtó hatalomnak nincs joga arra, hogy ezzel ellentétesen, vagyis törvénysértően cselekedjék… a reményt és ünnepeinket szeretném megóvni a megcsúfolástól, amikor – Széchenyi szavaival–, „a Hitel védangyalához, a publicitáshoz" folyamodom." Kértem, hogy mentsék meg az EXPO kínálta lehetőséget hazánknak! Érveimet és indokaimat eliminálták. A kormány elhibázott döntését a parlamenti többség megszavazta. Vitairatomat közölte az *Új Magyarország* 1994. szept. 2-ai száma, s részben a *Magyar Nemzet*. Elszállt a remény, hogy az MSZP–SZDSZ-uralta parlamenttel lehet „kommunikáció egy jobb világért".

Ezt az 1990-ben általam alapított *Magyar Felsőoktatás* című, J. Király István szerkesztette havilap sorsa igazolta. Az egyetlen felsőoktatási lap hírvivője, hiteles krónikása volt és kordokumentuma maradt ennek az időszaknak. Hiánypótló volt: a felületes, egyoldalú honi média, az egyetemi pozícióikat védő párt-

állami káderek demagóg törekvéseinek, a politikai dezinformációknak az ellensúlya. Eleven fórumává vált a magyar felsőoktatásnak, s közérdekű cikkeivel szolgálta a közélet és a közigazgatás demokratizálását, a döntések jobb előkészítését is. A lap „Közeledés az Európai Unióhoz" című melléklete pl. tájékozódásul szolgált az EU-n belüli állapotokról és csatlakozási feladatainkról, hozzájárult helyzetünk megítéléséhez. A havilap 15 évet élt és szolgált. Vajon Magyar Bálint miniszter miért az EU-csatlakozásunk évében szüntette meg külföldi partnereink (pl. az EU-egyetemek, a Világbank, OECD, PHARE stb.) tájékoztatását is ellátó, angol rezümével megjelenő *Magyar Felsőoktatás* című havilapot? Miért az évben támadtak sok nemzeti intézmény, törekvés ellen? Cui prodest?

A Magyarok Világszövetsége szolgálatában

Nyílt levelemmel búcsút vettem az MSZP–SZDSZ-uralta közigazgatástól, mivel az MVSZ Elnöksége egyhangúlag elfogadta pályázatomat a főtitkári posztra. Így én adhattam be fölmondásomat Fodor Gábor miniszternek. Amit az Antall-kormány elmulasztott – a „nagytakarítás" –, a kormányváltás után erős ütemben lezajlott, de fordítva. Főosztályom „nemzeti erőit" is kisöpörték a minisztériumból. Ezt tetézte a Bokros-csomag, amely majdnem lerombolta mindazt, amit építettünk. Nem közeledtünk, hanem egyre távolodtunk Európától.

1994 szeptember végén, Ferch Magda velem készített interjúját közölte a Magyar Nemzet. Ennek bevezetőjéből idézek: „Munkamániás – mondják róla az ellenségei vagy irigyei. Az elmúlt években ő volt a felsőoktatás egyik elméleti szakembere, Hollandiától Japánig utazó nagykövete. Ő volt az Expo egyik legelszántabb védelmezője. Mindenütt ott volt, ahol egyetemi, főiskolai kérdések kerültek szóba. Viaskodott politikusokkal, ilyen-olyan minisztériumok képviselőivel, olykor még tüntető diákokkal is. De úgy látszik nem sikerült elvenni a kedvét sem a szakmai munkától, sem a közéleti szerepléstől. 1994. október 1-jei hatállyal távozik eddigi munkahelyéről, a Művelődési és Közoktatási Minisztériumból, ahol 1987-től fontos pozíciókat töltött be, és a Magyarok Világszövetségének főtitkára lesz…" Ajánlással is fölérő véleményét, az MVSZ jövőjéről szőtt optimista elképzeléseimmel színeztem az interjúban.

Pedig sejtettem, hogy micsoda emberpróbáló feladatra vállalkozom. Előttem két év alatt négy főtitkárt cseréltek le a Csoóri Sándor vezette világszervezetben. Nekem sikerült kitöltenem a négy esztendőt, sőt annál többet. Tanulságos periódusa ez életemnek. Nem szolgáltam hiába a világ magyarságát néhány kiváló alkotó, ám esendő szövetségi vezető társaságában. Számos olyan eredmény született a magyar nemzetpolitikában ekkor, ami nélkülünk nem jöhetett volna létre. Mindez Csoóri Sándor és az MVSZ elleni médiaháború poklában történt. Akkor, amikor létfontosságú érdekvédelmi feladatok állították csatasorba a szövetség vezetőit és szervezeteit. Háborúban nem lehet építkezni, csak védekezni. Mi azonban megkíséreltük: Elsőként említem a Duna TV – működése (1992

karácsonya) kezdetén, a kormányváltás után – megszüntetésére irányuló törekvések, támadások elhárítását, illetve további működésének, túlélésének elősegítését a külhoni magyarok, az MVSZ közéleti-politikai közreműködésével.

A határon túli magyar nemzetrészek védelmében is tettünk néhány bátor lépést.

1. Belépésemkor értesültem arról, hogy az Európai Biztonsági és Együttműködési Konferencia soron következő ülését – 1994 november végén – Budapesten tartja. Javasoltam az MVSZ vezetőinek; Csoóri Sándornak, Dobos Lászlónak, Fekete Gyulának s az itt tartózkodó Kardos Bélának, hogy NGO szervezetként az MVSZ is vegyen rajta részt. Vigyünk oda egy tájékoztatót, amelynek vázlatát előkészítettem. Ennek nyomán született meg gyors és közös munkával a „MEMORANDUM a nemzetiségek és nemzeti kisebbségek jogairól és önrendelkezéséről" című MVSZ dokumentum, magyarul és angolul, amelyet Csoóri Sándorral és Dobos Lászlóval együtt írtam alá. Hivatalosan bejelentkeztem, s az MVSZ képviseletében – Kardos Bélával együtt – részt vettem az EBEÉ Budapesti Felülvizsgálati Konferenciáján. Memorandumunkat minden résztvevőnek átadtuk, vagy a postájába rakattuk. Néhányan reflektáltak rá, közülük Raymond Barre levelét közöltük is a *Magyar Figyelő,* 1995/1–2. számában.

2. Vekerdi Lászlótól időben megtudtam, hogy 2004-ben két magyar származású tudós is Nobel-díjat kap. Stockholmban köszöntöttem őket a Magyarok Világszövetsége nevében. Ez volt első külföldi utam a Szövetségben, amely – a Jakabffy Ernő vezette svédországi magyarok (SMOSz) segítségével a Nobel-díj Bizottság titkársága közreműködésével – igen jól sikerült. Feledhetetlen marad számomra az, amikor 2004. dec. 10-én délután Stockholmban, a Concert Hall Nagytermében – az MVSZ főtitkáraként – részt vettem a Nobel-díjak átadásának fölemelő ünnepségén. Oláh György a kémiai tudományok, Harsányi János – két társával együtt – a közgazdaságtudomány területén elért eredményeiért vette át személyesen a svéd királytól a legrangosabb tudományos elismerést.

3. Örömteli karácsonyi ajándék volt minden tagunk számára, az MVSZ elnöksége 1994. dec. 16-17-én Nagyváradon tartott ülése, amelyen a temesvári események ötödik évfordulójára, annak hősével, Tőkés Lászlóval és katolikus püspöktársával Tempfli Józseffel, vendéglátóinkkal együtt emlékeztünk. Ezen a rendhagyó elnökségi ülésen tárgyaltuk meg egyebek között az 1996-ban tartandó IV. Világtalálkozó és az MVSZ tisztújító küldöttközgyűlésének megszervezését, valamint a Magyar Honfoglalás 1100. évfordulója és a magyar oktatásügy millenniuma méltó megünneplésének előkészítését. Az Elnökség elfogadta, közreadta a *Nyílt levél Románia polgáraihoz* című dokumentumot. Az első határon túl tartott ülésünk hagyományteremtő kezdeményezés volt, ami figyelmet keltett világszerte a médiában is.

Miközben a környező országokban fokozódott a sovinizmus, s egyre több radikális, magyarellenes akcióval igyekeztek megfélemlíteni másodrendű polgárokként kezelt nemzettársainkat, újabb támadássorozat indult. Előbb Tőkés László ellen Romániában, majd Csoóri Sándor és az MVSZ ellen idehaza. Égető

szükség lett volna az MVSZ érdekképviseleti szerepének erősítésére, amelyet belső civódások és külső dehonesztáló akciók korlátoztak. A külső támadások részben a belső hibákból és kritikából szereztek fogódzókat. A Magyarok Világszövetsége táborát, pártolóit mindez próbára tette, de felszínre hozott számos megoldandó problémát, kiküszöbölendő hibát, súlyos tévedéseket is, amelyekkel szembesülnünk kellett. Különösen azután, hogy a vezető magyar sajtóorgánumokban 1995. március elején megjelent 52 aláíró (köztük 34 nyugati, a többi óhazai) nevével egy kollektív *Nyilatkozat a Magyarok Világszövetsége megújulásáért* című dokumentum, amelynek nyilvánvaló szándéka az MVSZ birtokba vétele volt.

A dokumentum Pomogáts Béla cikkére (*MN* 1994. nov. 8.) hivatkozva kérte a magyar országgyűlést, hogy gondolja át az MVSZ költségvetési támogatását. Az aláírók között ott találjuk pl. Ágoston Vilmost, Bodor Pált, Cs. Gyimesi Évát, Donáth László evangélikus lelkészt, Eörsi Istvánt, Faludy Györgyöt, Fejtő Ferencet, Győrffy Miklós újságírót, Jancsó Miklós filmrendezőt, Kende Pétert, Kenedi Jánost, Krencsey Mariann színésznőt, Lőcsei Pál szociológust, Mérai Tibort, a svájci Nagy Csabát, Ungvári Tamást, a kolozsvári *Szabadság* főszerkesztőjét Tibori Szabó Zoltánt, akiknek kötődése a hatalomra került baloldali-liberális pártokhoz közismert volt.

Az újjászülető Magyarok Világszövetsége vezetősége gyakorta torzsalkodott, a három régió eltérő hátterű, érdekeltségű, habitusú képviselőinek konfliktusai közepette vergődött, de vészhelyzetben képes volt túllépni az önös percpolitikán, sikerült megvalósítania a nemzeti összefogást és szolidaritást. Erre két példás, híres eseményt említek. Közülük az egyik a Debreceni Nagytemplomban tartott „Nagygyűlés az erdélyi, a felvidéki és a délvidéki magyar iskolákért, a magyar nyelv egyenrangúságáért, a nemzeti közösségek jogegyenlőségéért". A másik az „MVSZ millecentenáriumi programja" 1996-ban, melyet a világ magyarsága félszáz országban valósított meg.

„Európa – nyelvek Európája" nagygyűlés Debrecenben

Az 1995 július 27-én, csütörtökön tartott példás rendezvényünket megelőzte néhány olyan tanácskozás, amely hozzájárult az MVSZ belső konszolidációjához, külső megítélésének, hírnevének és érdekképviseleti funkciójának erősödéséhez: Így például:

- 1995. március 8-án az MVSZ egyeztető értekezletet tartott a készülő szlovák–magyar és román–magyar alapszerződésekről a Kárpát-medencében élő magyar népcsoportok képviselőivel. A hazai és külföldi szakértők, történészek, pedagógusok, politológusok részvételével folyt megbeszélésen mintegy félszázan vettek részt. Számos kiváló elemzés, értékelés, drámai hozzászólás hangzott el, s az a közös álláspont alakult ki, amely az alapszerződések aláírását a magyar nemzeti közösségek autonóm intézményrendszerének a szavatolásához köti. Csoóri Sándor, Tőkés László,

Dobos László és Hódi Sándor meghatározó szerepet játszottak az MVSZ angol és a magyar nyelvű állásfoglalása létrehozásában. Ezt a továbbiakban alapelvként kezeltük.

- Az MVSZ első alkalommal ez ügyben adott ki közös nyilatkozatot politikai párttal, a FIDESz-szel. Ennek aktualitást adott az Európai Stabilitási Egyezmény párizsi zárókonferenciája, ahol Horn Gyula miniszterelnök szélesebb körű egyeztetés nélkül aláírta a szlovákokkal az Alapszerződést. A tárgyaló felek a szlovák–magyar alapszerződés parlamenti jóváhagyása feltételeit rögzítették. Az MVSZ Benczúr utcai székházában tartott hivatalos találkozón a FIDESZ delegációját Orbán Viktor vezette és Kövér László alelnök, Szájer József frakcióvezető és Németh Zsolt a külügyi kabinet vezetője vett részt a tárgyaláson. A Csoóri Sándor vezette MVSZ-delegációban Dobos László alelnök, a Kárpát-medencei régió vezetője, a nyugati régiót képviselte képviselő Kardos Béla elnökségi tag mellett Bakos István főtitkár, Bodó Barna az RMDSZ alelnöke, Tőkés József a Kárpát-medence régiótitkára és Antall István az MVSZ médiatanácsnoka vett részt, amely egy közös nyilatkozat aláírásával zárult.
- 1995. június 1–2–3-án, a Semmelweis utcai Magyarok Házában, a Trianoni békeszerződés 75. évfordulóján – hazánkban elsőként – az MVSZ nemzetközi konferenciát rendezett. *A békeszerződések és a nemzeti közösségek Európában* című kétnyelvű tanácskozás előadói között volt pl. Borbándi Gyula, Csapó Endre, Duray Miklós, Kiss Gy. Csaba, Ludányi András, Nikolaus Rockberger, Schöpflin György, Tabajdi Csaba, Theo van del Doel, Palotás Zoltán és mások mintegy tizenöt országból. A konferencia az érdeklődő népes közönség aktív részvételével zajlott le.

Az 1995. július 27-én, csütörtökön délután rendezett *Európa – a nyelvek Európája! Tiltakozás a nyelvháború ellen* című rendezvényünkre emberekkel teli különvonatot indítottunk a fővárosból. Különbuszokkal, személygépkocsikkal, vonaton is érkeztek tiltakozók vidékről, a határon túli magyar nemzetrészek településeiről és nyugatról is. Ezt a lélekemelő, sokezer fő részvételével zajló tiltakozó megmozdulást élő adásban közvetítette a Duna TV. Világraszóló esemény volt, amelyet a szónokok (Csoóri Sándor, Tőkés László, Duray Miklós, Markó Béla, Beke György, a leváltott felvidéki iskolaigazgató: Kovács László, Orosz Ildikó, a Kárpátaljai Magyar Pedagógus Szövetség elnöke, Csörgits József horvátországi, Dudás Károly vajdasági író-szerkesztő) őszinte, meggyőző beszédei emeltek drámaivá. Az MVSZ tiszteletbeli elnöke Sütő András vallomása az anyanyelvről, nyomatékosította a Dobos László alelnök által fölolvasott „Nyilatkozat. A magyar nyelv, a magyar műveltség és az emberi jogok védelmében" című dokumentumot. Ezt a Nagygyűlés résztvevői egyhangúlag elfogadták…

Az utódállamok vezetői tajtékoztak, az Európai Unió nem mozdult ez ügyben. Az általunk ellenzett ukrán és szlovák alapszerződések után tovább erőltették a román–magyar alapszerződés megkötését is, amely feltétele lett EU-csatlakozásunknak.

Csatlakozásunk az Európai Unióhoz

Az ezredforduló előtt a világuralomra törekvő két rivális nagyhatalom kapcsolatát s a nemzetközi helyzetet, nemcsak a két világrend gazdasági-katonai potenciálja, társadalmi-termelési viszonyaiknak alakulása, közállapota befolyásolta, de olyan jelenségek is, amelyek transzcendentális lelkierő kiáramlására utaltak térségünkben.

Gondoljunk például a lengyel Karol Józef Wojtyla bíboros, II. János Pál pápává választásának és szolgálatának felszabadító hatására térségünkben.

Gondoljunk a kis balti országok népeit összefogó, felszabadító hatású türelmes éneklő emberláncára.

Gondoljunk a „hallgatás falát" áttörő Tőkés László temesvári magyar lelkész és hívei helytállására, ami a „Kárpátok Géniusza" és embertelen diktatúrája elpusztításához vezetett.

A perifériára szorított „rab nemzetek", demokráciát hirdetve a szabadabb, a függetlenebb, a gazdagabb európai országok közösségébe igyekeztek mielőbb bekerülni. A materialista diktatúrától szabadulva, az ideális Európába akartak visszatérni. Élen jártunk e folyamatban.

Függetlenségi szándékunk realizálódott, amikor 1991-ben a Varsói Szerződés megszűnt, a megszálló szovjet Vörös Hadsereg utolsó katonája is elhagyta az országot, a KGST feloszlott. Aztán következett a Szovjetunió összeomlásának destabilizáló hatása, a szomszédságunkban zajló délszláv háború. Létünket és biztonságunkat fenyegették.

Az Antall kormány – a Visegrádi Csoporttal együtt – kérte felvételünket a NATO-ba. Nyolc éven át tartó sikeres együttműködési és tárgyalási sorozat, – s a NATO csatlakozásról szóló 1997. évi eredményes magyar népszavazás, a NATO vezető szerveinek döntései és a tagországok ratifikációja – után, 1999. február 9-én az Országgyűlés 330 igen szavazattal (96%) elfogadta Magyarországnak az Észak-atlanti Szerződéshez való csatlakozásáról, illetve a Szerződés kihirdetéséről szóló törvényt. Hazánk – a Cseh Köztársasággal és Lengyelországgal együtt – 16. éve a NATO tagja lett. Nem lehettünk semleges ország. Függetlenek vajon lehetünk-e?

E két országgal együtt bíztunk abban, hogy az ezredfordulóig csatlakozunk az Európai Unióhoz is. Olyan pártfogók táplálták reményünket, mint Habsburg Ottó, a Páneurópai Unió elnöke, majd pl. Tom Lantos, André Kostolanyi, Thomas Schreiber, Josef von Ferenczy, Philipovich Tamás, Tőkés Rudolf, John Lukács és sok kiváló külhoni magyar, akik – jeles honi szakemberekkel együtt – a Horn-kormány által rendezett három (1996, 1997, 1998) *Magyarország 2000* konferencián, hogy a hazánk mielőbbi európai integrációjához, az országkép újjáépítéséhez, a nemzetstratégia kialakításához tanácsokat adjon. „Tanácsot kaptunk, de kalácsot nem."

A számos nyugati partnerünk által is pártolt terv, a visegrádi országok ezredfordulós csatlakozása meghiúsult. Be kellett várnunk még további hat országot, mire beléphettünk az EU-ba, de azért 4 év múlva is lelkesen ünnepeltünk. Idézem a korabeli sajtót:

2004. május 1. Magyarország az EU tagja lett (a csatlakozási ünnepségről)

„Nagyszerű pillanat részesei vagyunk: Magyarország visszatért Európához, visszatért azokhoz az értékekhez, amiket ezer éve vall magáénak" – mondta Medgyessy Péter miniszterelnök ünnepi beszédében, miután elhangzott a magyar és az európai uniós himnusz: Beethoven IX. szimfóniájának Örömódája.

Magyarország kilenc más országgal együtt az Európai Unió tagja lett, a budapesti Hősök terén felállított Időkerékben szombaton nulla óra nulla perckor peregni kezdett az időt az uniós csatlakozás pillanatától mérő homok. Magyarország Szlovéniával, Szlovákiával, Csehországgal, Lengyelországgal, Litvániával, Lettországgal, Észtországgal, Máltával és Ciprus görögök lakta részével együtt vált az Európai Unió tagjává, 25 tagúra bővítve az eddig 15 tagú közösséget.

„Megáll az idő…" dúdolhatnánk a régi slágert. A Demszky-kor EU-szimbóluma már nem mér semmit, régóta nem pergeti a homokot. Építtetői elprédáltak sok közvagyont, bizalmat, időt.

Vajon az Európai Unió – ami sok örömöt és keserűséget okozott, annyi reménytől megfosztott bennünket belépésünk óta – tágabb hazánk-e? Vajon miért nem került az euro-övezetbe hazánk, Csehország és Lengyelország? Vajon képesek leszünk-e otthonossá tenni szétdarabolt nemzetünk számára kontinensünket, vagy marad a „Régi panasz" (Arany)?

Hálás vagyok, mert 2008 óta első kézből kapok EP képviselőmtől, Tőkés Lászlótól olyan időszaki tájékoztatót, amely eligazít és némi bizakodással tölt el. A *dEPutáció* című kiadvány rendkívül hasznos, színvonalas beszámoló arról a szerteágazó, áldozatos, szívós szolgálatról, amelyet lelkész-képviselőnk végez Brüsszelben. Itthon és otthon, az Európai Parlamentben és a különböző fórumokon, népünk jobb jelene és jövője érdekében. Sziszifuszinak tűnik olykor e munka, de az ő kiállása kell kicsiholjon olyan tényleges tetteket, állásfoglalásokat, eredményeket, amelyek nélkül meghalna a reménye annak, hogy egyszer hazánknak érezzük Európát úgy, ahogyan Csengey Dénes vallotta útmutatásában: „Európába, de mindahányan!"